

րաչէնի կանանց կողմը, 80 Գողգոթայի անդաստակի մէջ: Տաւրուեցան շատ գերիներ, որոնց զլուխը կը գտնուէր Զաքարիա պատրիարքը: Միևնոյն ժամանակ արշաւողները իբր յաղթանշան հետերնին տարին աւանդատան մէջ պահուած խաչը և եկեղեցիներու հարուստ կարասիները: Այս բոլորը կատարուեցան քանի մը օրուան մէջ: Պարսկական այս առնելի քանդումները և աւերածները երեակայել կու տան թէ Ս. Յարութեան տաճարը, Գողգոթան և Մատուռը որչափ խղճալի վիճակ մը կը ներկայացնէին կիրի վերածուած իրենց պատերով, փլիւած տանիքներով և քանդուած զարդարանքներով: Ո՞վ պիտի տար այս աւերակոյտին իր երբեմնի պայծառութիւնը: Այլ ևս հեռի էր կոստանդինոսի ճոխութեան թուականը: Կայսերական գանձը հազիւ կը բաւէր հողային պաշտպանութեան անհրաժեշտութիւններուն: Բայց չէլի՞ն կրնար արդեօք փորձ մը ընել՝ վերականգնելու համար քրիստոնէութեան այս ամենապատուական սրբավայրերը: Առանց յաւակնութիւն ունենալու նախկին շինուածքին մեծ վաշելութեան, կրնային ընդ փոյթ յարգարել կամ կանոնաւորել զանոնք: Շէնքերուն մեծագոյն մասերը, այսինքն պատերը, սիււնաշարքը, զրանց բարաւորները և փեղկերը, առանց խօսելու ժայռուտ մասերուն վրայ, ինչպէս Քրիստոսի Գերեզմանը և Գողգոթան, հրդեհէն վերջը կը պահէին իրենց գոյութիւնը. անգամ մը փլածներուն աւերակոյտը մաքրելէ յետոյ, կը մնար շատ տեղեր վերանորոգել, ինչպէս պատերուն շրիւշակը (revêtement), վնասուած սալաշատակները, վերաշինել տանիքները և բոցերէն լափուած շէնքերը: Ս. Թէոդոսի վանքի մեծաւոր Մոտեստոսը ձեռք զարկաւ այս գործին: Նոր Զորաբաբելը նոր սրբավայրը այն կերպով մը սկսաւ վերաշինել որ կարելի եղաւ պահել կոստանդինոսեան շինուածքին էական մեծ գիծերը:

Մոտեստոսի վերանորոգած սրբավայրերուն մէջ կը գտնուէր նաեւ կոստանդինոսեան մեծ եկեղեցին կամ Մասնոք: Մատուռ անունը վերանորոգութենէն վերջ ընդ փոյթ անհետացաւ. բայց է. դարու ուխտաւորները կը յիշեն նոյն անունը: Այնպիսի համոզում մը կար թէ բոլոր այս յիշատակարանները կը պահէին իրենց նախնական յատակազիծը և իրենց նախնի ժամանակներուն վիճակը, թէ անոնք կը պահէին ոչ միայն իրենց անունը՝ այլ նաեւ վերանորոգչին գործը բոլորովին մնացած է